

Na temelju članka 17. Zakona o Vijeću ministara Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", broj 30/03 i 42/04), Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, na 87. sjednici održanoj 21. srpnja 2005. godine, usvojilo je

STRATEGIJU BOSNE I HERCEGOVINE

ZA RJEŠAVANJE PROBLEMA ROMA

Romi su danas, *de facto*, iako ne i *de jure*, najbrojnija nacionalna manjina u Bosni i Hercegovini, u obadva njena entiteta. Istovremeno, Romi su i najugroženija nacionalna manjina, i to po svim društvenim, naučnim i stručnim kriterijima i parametrima koji se uzimaju u obzir prilikom procjenjivanja socijalnoga statusa neke zajednice ili društvene grupe. Nema nijedne druge nacionalne manjine u Bosni i Hercegovini, od njih 17, koliko ih je trenutno, a na temelju popisa stanovništva od 1991. godine, evidentirano da postoje u BiH, i koje priznaje i Zakon o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina u BiH, koja se nalazi u socijalnom položaju koji je, po svojoj težini i problematičnosti, i približno sličan položaju romske manjine.

Ta činjenica, potvrđena iz nekoliko izvora, različite provenijencije i eksplanatorne vrijednosti, i dokaziva većim brojem podataka i informacija, obvezuje vlasti u Bosni i Hercegovini, na svim razinama organiziranja, na poduzimanje cijeloga niza aktivnosti i mjera, sukladno svojim nadležnostima i aktualnim mogućnostima, koje za cilj (trebaju) imati radikalnu promjenu i popravljavanje nepovoljnog ekonomskoga i socijalnoga statusa Roma u BiH. Pri tomu vlasti u BiH, kako na razini zajedničkih institucija, tako i na razini entiteta, kantona/županija, distrikta, gradova i općina, moraju polaziti od principijelnog stanovišta, tj. od međunarodnoga i domaćega zakonskog reguliranja prava pripadnika svih nacionalnih manjina u BiH, pa tako i romske nacionalne manjine.

Snažno "oružje" u rukama vlasti, ali i javnosti Bosne i Hercegovine, u borbi za promjenu ekonomskog, socijalnog, političkog, obrazovnog, kulturnog, informacijskog, stambenog, zdravstvenog i drugog položaja i statusa nacionalnih manjina u BiH, a primarno Roma o kojima i jeste riječ u ovome dokumentu - jesu, i trebaju biti, međunarodnopravni dokumenti i instrumenti o zaštiti ljudskih prava, inclusive i prava nacionalnih manjina, te ustavi BiH, entiteta i kantona/županija, statuti distrikta, gradova i općina, te domaće zakonodavstvo, razvojne i druge strategije, akcijski planovi i drugi dokumenti i propisi. U prvome redu, to su:

- Okvirna konvencija Vijeća Europe za zaštitu nacionalnih manjina;
- Europska povelja o regionalnim i jezicima manjina;
- Europska konvencija o ljudskim pravima i temeljnim slobodama;
- Univerzalna deklaracija Ujedinjenih naroda o ljudskim pravima;
- Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima;
- Konvencija UN o pravima djeteta;
- Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije;
- Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima;
- Deklaracija Ujedinjenih naroda o pravima osoba koja pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim ili jezičkim manjinama;
- Međunarodna konvencija o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih obitelji;
- Preporuke Parlamentarne skupštine Vijeća Europe o pravima manjina, paragrafi 10-13 iz 1990. g.;
- Preporuke Vijeća Europe za pristup Roma naobrazbi, stambenom smještaju, uposlenju itd.;
- Ustav Bosne i Hercegovine;
- Ustav Republike Srpske;
- Ustav Federacije Bosne i Hercegovine;
- Zakon o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina BiH;
- Okvirni zakon Bosne i Hercegovine o osnovnom i srednjem obrazovanju i dr.

Također, značajna poluga i medijum djelovanja vlasti u cilju implementacije najviših standarda u sferi zaštite prava nacionalnih manjina, a posebice Roma, jeste permanentna suradnja s brojnim romskim nevladinim organizacijama, ali i neromskim nevladinim organizacijama koje se bave nekim aspektom romskog pitanja u BiH.

Vlasti u Bosni i Hercegovini, a prije svega Vijeće ministara BiH i entitetske vlade, smatraju svojom obavezom, s obzirom na značaj i kompleksnost problema, donošenje i ozvaničenje jednog dokumenta, strategijskog dometa i značenja, u kojem bi se identificirale i taksativno nabrojale sve oblasti i sva pitanja od izravnog značaja za rješavanje statusa Roma u BiH, te utvrdili subjekti zaduženi za izravnu realizaciju pojedinih konkretnih zadataka. Implementacija aktivnosti i mjera predviđenih u **Strategiji Bosne i Hercegovine za rješavanje problema Roma** trebala bi rezultirati poboljšanjem ukupnog socijalnog položaja romske populacije u BiH, a prije svega u oblastima stanovanja, obrazovanja, upošljavanja, podizanja životnog standarda, socijalne i zdravstvene skrbi, njegovanja kulturnog identiteta, učenja

vlastitog jezika, povijesti i kulture, informiranja, učešća u političkom životu i odlučivanju, povezivanju sa sunarodnjacima i njihovim NVO iz drugih država, jačanjem saznanja i svijesti o ljudskim pravima, posebice pravima žena i djece, itd.

Kao relevantne životne oblasti i sadržaje unutar kojih treba osmisliti, kreirati i usvojiti plan aktivnosti s konkretnim mjerama čiji je cilj poboljšanje društvenoga statusa romske nacionalne manjine u BiH, Vijeće ministara BiH u ovoj Strategiji identificira sljedeće:

- obrazovanje;
- upošljavanje;
- stanovanje;
- zdravstvena zaštita;
- socijalna skrb;
- upis u matične knjige rođenih i osiguranje drugih osobnih identifikacijskih dokumenata;
- popis stanovništva;
- učestvovanje u i partnerstvo s tijelima vlasti;
- organiziranje i umrežavanje svojih i drugih nevladinih organizacija koje se bave Romima;
- informiranje;
- razvijanje vlastitoga kulturnog identiteta putem njegovanja i promoviranja tradicije, običaja, vjere, učenja romskoga jezika, povijesti, umjetnosti i kulture i formiranje romskih duhovnih i kulturnih institucija i asocijacija;
- suradnja i razmjena iskustava s romskim i ostalim nevladinim organizacijama iz susjednih i drugih zemalja i međunarodnim organizacijama;
- demografsko-populacijska politika;
- obiteljski odnosi, ravnopravnost spolova, prava djece;
- nediskriminacija Roma i jačanje svijesti o neophodnosti inkluzije Roma u sve socijalne procese u BiH.

Sve ovdje nabrojane oblasti i sadržaji koji iz njih slijede su višeslojni i višeznačni, međusobno uvjetovani i povezani, tako da se i aktivnosti koje treba poduzimati u cilju njihove artikulacije i "proizvodnje" pozitivnih efekata moraju voditi sinhronizirano i sistematično. Aktivnosti i mjere koje treba poduzimati u nabrojanim oblastima života društva, a samim tim i romske nacionalne manjine u BiH, u cilju njenog pobošljanja, odnose se na i podrazumijevaju sljedeće:

1. Obrazovanje

Vlasti u Bosni i Hercegovini, i to na svim razinama organiziranja, u suradnji s međunarodnim institucijama i organizacijama koje imaju misije i predstavništva u BiH i romskim i drugim nevladinim organizacijama koje se bave problemima romske populacije, u posljednjih nekoliko godina ostvarile su značajne i empirijski provjerljive rezultate kad je posrijedi pitanje zadovoljenja obrazovnih potreba Roma. Međutim, kako govore mnoga izvješća i drugi pokazatelji - različite provenijencije: od domaćih specijaliziranih nevladinih organizacija, do međunarodnih organizacija, stručnih asocijacija i naučnih institucija - još uvijek visok postotak romske djece ne pohađa ni osnovnu školu, a kamoli srednju ili fakultet (Broj romskih srednjoškolaca u cijeloj BiH još ne dostiže tisuću, a studenti-Romi mogu se izbrojati prstima ruku jednog čovjeka). Štoviše, nije malo ni one romske djece koja počnu a ne završe osnovnu školu, odnosno koja, zbog siromaštva, nemaju ni elementarne uvjete za naobrazbu, stručno usavršavanje ili drugu kakvu edukaciju. Ova ocjena se odnosi na stanje i informacije o njemu koje su bile aktualne do unatrag godinu dana, tj. do početka školske 2004/05 godine. Suočene s takvim stanjem u sferi obrazovanja pripadnika romske nacionalne manjine u BiH, vlasti u BiH su, na podsticaj Odbora za Rome pri Vijeću ministara BiH i Vijeća Roma BiH, a pod pokroviteljstvom, medijacijom i financijskom potporom Misije OEBS-a u BiH, početkom 2004. godine izradile, usvojile i obznanile značajan dokument pod nazivom **Plan akcije o obrazovnim potrebama Roma i pripadnika ostalih nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini**. U tom dokumentu su na cjelovit način identificirane obrazovne potrebe Roma (i ostalih nacionalnih manjina u BiH, naravno) i taksativno nabrojane sve aktivnosti i mjere, sa sadržajem i dinamikom izvršavanja, odgovornih vlasti za njihovo realiziranje. Također, u **Planu akcije o obrazovnim potrebama Roma i pripadnika ostalih nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini** su navedeni svi mjerodavni i odgovorni subjekti u procesu zadovoljenja obrazovnih potreba Roma, a to su, u prvom redu, entitetska ministarstva obrazovanja, odnosno prosvjete i kulture, a zatim kantonalna/županijska ministarstva i vlasti na lokalnoj razini, uključujući i odgovarajući odjel za obrazovanje u Vladi Brčko Distrikta BiH, te neke stručne institucije i subjekti, poput Agencije za standarde u ocjenjivanju u oblasti obrazovanja, pedagoški zavodi i sl.

S obzirom na činjenicu da su u izradi ovoga dokumenta bila uključena i dva ministarstva BiH, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice i Ministarstvo civilnih poslova, te da imaju i određenu ulogu u koordiniranju i monitoringu aktivnosti u implementaciji **Plana akcije...**, Vijeće ministara BiH u potpunosti prihvaća i predlaže svim ostalim razinama izvršne vlasti u BiH da također prihvate sve sadržaje i norme sadržane u njemu i smatra ga sastavnim dijelom **Strategije BiH za rješavanje problema Roma**, u segmentu koji se odnosi na sferu obrazovanja romske nacionalne manjine u BiH. Prema tomu, nema potrebe za bilo kakvom drugom, novom elaboracijom stanja u oblasti obrazovanja Roma, niti za propisivanjem i izmišljanjem novih obveza i mjera, odnosno imenovanjem nekih drugih državnih tijela i institucija kao mjerodavnih i odgovornih za njihovu realizaciju. To znači da je **Plan akcije...** i dalje aktualan, kako na razini teksta, tako i na razini normi koje propisuje i imperativa koji se nalažu pojedinim relevantnim subjektima vladinog i nevladinog sektora u njegovoj implementaciji koja se, uprkos nekim početnim nejasnoćama i preprekama, ipak odvija i daje rezultate, kako s financijskoga aspekta (nabavka udžbenika, pribora, opreme, plaćanje prijevoza, toplih obroka i sl.), tako i s aspekta povećanog postotka novoupisanih romskih učenika u osnovne škole, organiziranje ljetnih škola, uključivanje romskih asistenata u obrazovni proces itd. Jedino na čemu treba, još uvijek i energično, posebno inzistirati je formiranje zakonom već predviđenog i obvezatnog **Vijeća nacionalnih manjina pri Parlamentarnoj skupštini BiH**, odnosno entitetskim parlamentima - čim oni usvoje svoje zakone (ovo se trenutno odnosi samo na Parlamentarnu skupštinu Federacije BiH, pošto je Republika Srpska već donijela svoj zakon), kao još jednog monitoring tijela za ovu sferu, a posebice za ispunjenje obveze spram romske manjine, te permanentno nadgledati i evaluirati provedbu **Plana akcije...** od strane za to mjerodavnih i pozvanih tijela, institucija, službi itd., u prvome redu Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice i Ministarstva civilnih poslova, kada je državna razina vlasti u pitanju, a entitetska i kantonalna/županijska ministarstva obrazovanja ili prosvjete i odgovarajuća služba Brčko Distrikta BiH, kad su te razine vlasti posrijedi, odnosno mjerodavni statistički zavodi i agencije. Monitoring i evaluaciju procesa implementacije Strategije u ovome domenu treba obavljati najmanje jednom godišnje i promptno reagirati na sve, eventualne, nove izazove i o svemu blagovremeno i redovito obavještavati javnost.

2. Upošljavanje

Upošljavanje pripadnika romske nacionalne manjine u BiH u tijesnoj je vezi sa stanjem i rezultatima u sferi obrazovanja. Naime, bez obzira na sporadične i povremene rezultate u ovoj oblasti, Romi su danas i dalje najneuposlenija nacionalna zajednica u BiH. Razlozi za to su višestruki. Prije svega kvalifikacijska struktura romske populacije u BiH je jako nepovoljna. Zatim, bez obzira što se ne može tvrditi da u BiH ima otvorene i sustavne diskriminacije prema Romima, mnogi poslodavci nerado primaju Rome na posao, a pogotovo im nerado povjeravaju stručnije i bolje plaćene poslove. Uz to, sami Romi imaju vrlo malo svog biznisa, točnije: vlasnici su malog broja poduzeća i radnji, tako da u njima ne mogu uposliti pomena vrijedan broj Roma, a neki biznismeni iz njihovih redova čak i otvoreno izbjegavaju da upošljavaju Rome.

S obzirom na karakter političkoga i ekonomskoga sustava BiH, tj. na tržišni karakter gospodarstva, nije realno očekivati značajniju izravnu intervenciju tijela državne vlasti na bilo kojoj razini njezinog organiziranja u cilju većeg i bržeg upošljavanja neuposlenih Roma. Inače, u ovoj oblasti pomaci nisu mogući bez postupanja po načelima **pozitivne diskriminacije**, tj. otvorenog davanja prednosti romskoj populaciji prilikom upošljavanja, odnosno većom kontrolom ponašanja poslodavaca koji upošljavaju Rome u smislu provjere da li im isplaćuju sve zarade i nadoknade koje im pripadaju po zakonu. Državne vlasti sa svoje strane, a putem mjerodavnih obrazovnih vlasti i zavoda/agencija za upošljavanje, mogu i hoće podržati i financirati potrebnu prekvalifikaciju i/ili doedukaciju u cilju stjecanja novih znanja i zvanja primjerenih današnjim uvjetima i potrebama. One će, a posebice Vijeće ministara BiH preko Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice i Ministarstva civilnih poslova, "lobirati" kod vlasti na nižim razinama organiziranja da se planiraju redovita proračunska sredstva za upošljavanje Roma - po istome principu i metodologiji kao što su se obvezale na financiranje zadovoljenja obrazovnih potreba Roma - odnosno subvencioniranje onih subjekata, uključujući i privatna poduzeća i kompanije, koje imaju razrađene programe i konkretno upošljavaju pripadnike romske nacionalne manjine. Takvim subjektima se mogu i hoće osigurati i druge legalne pogodnosti, posebice kada je riječ o oslobađanju dijela nekih društvenih davanja, pojednostavljivanju administrativnih procedura prilikom registracija poduzeća, nevladinih organizacija i sl. Također, državne vlasti će putem javnih kampanja utjecati na banke i druge financijske organizacije da davanjem povoljnijih kredita za pokretanje maloga i srednjeg biznisa u svojini Roma omoguće upošljavanje neuposlenih Roma. Glede toga ima još rezervi i mogućnosti za formiranje i uspješno djelovanje firmi u oblasti sakupljanja i prerade sekundarnih sirovina, čišćenja javnih površina (parkova, rijeka, jezera, neobrađenog poljoprivrednog zemljišta i sl.) i drugih sadržaja u sferi zaštite prirode i čovjekove okolice itd. Na razini lokalnih zajednica vlasti će nastojati da u administraciji, javnim servisima, poduzećima i drugim subjektima na koje država ima pravo raspolaganja, uposle određeni broj Roma, najmanje proporcionalno njihovom učešću u strukturi stanovništva dotične općine, grada ili kantona/županije.

Važan segment aktivnosti na upošljavanju Roma je i pitanje smanjenja siromaštva u BiH, upravo zbog toga što su pripadnici ove nacionalne manjine u BiH najsiromašniji dio njezinoga stanovništva. Zbog toga su vlasti dužne aktualizirati taj problem, odnosno podstaknuti realizaciju Strategije BiH na smanjenju siromaštva koju je ona usvojila 2002. godine. Također, ima potrebe da se inovira i dopuni srednjoročna Razvojna strategija BiH 2004.-2007. sadržajima

koji se odnose na pitanje Roma u BiH, a posebice bržeg i većeg upošljavanja pripadnika ove manjine. U istoj ravni je i obveza izvršnih vlasti, posebno inspekcija rada, da stalno analiziraju provedbu zakona o radu i drugih propisa koji reguliraju rad i upošljavanje, odnosno da se iz legislative eliminiira bilo koja mogućnost diskriminacije Roma u procesu rada i upošljavanja.

Dio problema u vezi s upošljavanjem romske populacije može se riješiti i dodjelom romskim obiteljima neobrađenog državnog poljoprivrednog zemljišta i imanja, odnosno pojedinih resursa i pogona iz agrarnog sektora, na privremeno ili, čak, i trajno korištenje. To bi se trebalo urediti posebnim propisima kako se dobijeno zemljište i imanja ne bi mogla prodati ili ustupiti drugim subjektima, odnosno posebno ekonomski, financijski i fiskalno tretirati i stimulirati, tako da i Romi prihvate poljoprivredu kao trajan izvor zarade i način života. Razumije se da bi u takvim destinacijama i naseljima trebalo riješiti i pitanja infrastrukture, ukoliko je postojeća neodgovarajuća.

Odgovorni subjekti za artikuliranje i rješavanje problema upošljavanja Roma su Agencija za rad i upošljavanje BiH, te entitetski i kantonalni/županijski zavodi/uređi i službe za upošljavanje, entitetska i kantonalna/županijska ministarstva i uprave za gospodarstvo, rad, socijalnu politiku i skrb, direkcije i službe za privatizaciju, centri za socijalnu skrb, općinske uprave, službe i odjeli za komunalne poslove. Također, vlasti u BiH, na svim razinama, u procesu i mjerama za rješavanje problema neuposlenosti romske populacije su dužne da apsolutno poštuju i primjenjuju konvencije Međunarodne organizacije rada (ILO) od koji je BiH većinu potpisala. Rok za rješavanje zadataka u ovoj oblasti, s obzirom na njihovu zapuštenost i kompleksnost, je trajan.

Međutim, za razliku od područja obrazovanja, u sferi upošljavanja neophodno je donijeti odgovarajuće akcijske planove djelovanja, što je zadatak za mjerodavna entitetska i kantonalna/županijska ministarstva za rad i upošljavanje, agencija za upošljavanje, tržišnih i inspekcija rada, berzi rada, Ureda koordinatora za implementaciju Razvojne strategije BiH (PRSP) 2004.-2007. itd., uz koordinaciju Ministarstva civilnih poslova BiH. Rok za donošenje akcijskog plana u ovoj oblasti je do kraja 2005. godine.

3. Stanovanje

Najveći dio romske populacije u BiH nema danas ni privremeno, a kamoli trajno riješeno stambeno pitanje. Istine radi, to nije imao ni prije rata, u prethodnoj zajedničkoj nam otadžbini, SFR Jugoslaviji, što samo unekoliko ima veze s nomadskim načinom života nekih "grana" i "frakcija" (npr. čergari) romske nacionalne manjine u BiH, pa se neposjedovanje stambenih objekata u vlasništvu Roma ne može samo time objasniti. Dakle, Vijeće ministara BiH smatra da ne stoji tvrdnje da sami Romi nisu (bili) zainteresirani za trajno stambeno zbrinjavanje. Također, jedan broj Roma stanovao je, i još uvijek stanuje, u neuvjetnim objektima, najčešće i bespravno izgrađenim, odnosno u naseljima bez izgrađene infrastrukture. Tijekom rata u BiH 1992-1995. g. mnogi Romi su napustili svoja staništa, dio imovine im je (bio) uzurpiran ili uništen i među posljednjim vraćen u procesu implementacije imovinskih zakona, a dobili su najmanje donatorskih ili državnih sredstava za obnovu svojih stambenih jedinica, pa je i to jedan od razloga što ih je i danas visok postotak koji su stambeno nezbrinuti i bezperspektivni glede toga.

S obzirom na opisano stanje romske populacije u stambenoj oblasti, Vijeće ministara BiH i ostala tijela izvršne vlasti u BiH, a prije svega entitetska i kantonalna/županijska ministarstva za urbanizam i građevno-pravne poslove, te općinske službe za istu oblast, smatraju nužnim započeti snažnu "ofanzivu" u području stambenog zbrinjavanja pripadnika romske nacionalne manjine. Prva mjera u toj oblasti je legalizacija objekata izgrađenih u prethodnom periodu bez valjane urbanističko-pravne dokumentacije, odnosno radikalno smanjenje troškova u procesu ozakonjenja postojećih stambenih objekata, posebice privatnih kuća, te saniranje i humanizacija postojećih naselja koja imaju šansu da "prežive" i opstanu nakon monitoringa i primjene minimalnih urbanističkih i infrastrukturnih kriterija i uvjeta na njih. U istoj ravni je i mjera koja se odnosi na pojednostavljenje, skraćivanje i pojednostavljenje procedure za dobijanje aktualne urbanističko-građevne i pravne dokumentacije za objekte koji će se tek graditi a namijenjeni su isključivo za romsku populaciju, posebice smanjenje rente za građevno zemljište i infrastrukturne priključke. Pri tomu će vlasti u BiH na svim razinama, a posebice općine, voditi računa o lokaciji i ambijentu u kojemu će se graditi stambeni objekti za Rome kako se ne bi dogodilo da samim izborom mjesta izgradnje romska manjina bude getoizirana i dodatno diskriminirana. Drugim riječima, organi vlasti će kreirati i realizirati takvu stambenu politiku spram Roma da ona ovoj manjini otvori i olakša put integracije u bh društvo a ne da ju dodatno segregira i stigmatizira.

Vlasti u BiH će, također, osigurati i implementirati mehanizme stavljanja u funkciju finansijskih sredstava iz stambenih i sličnih fondova koji postoje na razini entiteta, kantona/županija, gradova i općina, kako za izravna ulaganja u izgradnju stambenih objekata namijenjenih zbrinjavanju romske populacije, kao socijalno vrlo ugrožene kategorije građana, tako i za podsticanje individualne stambene izgradnje pripadnika romske nacionalne manjine. U tom smislu treba promisliti i, eventualno, konkretno operacionalizirati ideju formiranja fondova solidarnosti za stambeno zbrinjavanje socijalno najugroženijih kategorija stanovništva, u šta većina Roma nesumnjivo spada, pri općinama, kantonima/županijama ili, pak, entitetima, odnosno izravno povesti kampanju i najmanje svake godine izgraditi po

jedan stan ili kuću za najugroženiju romsku obitelj po naseljenom mjestu. Također, maksimalno će se potpomagati rad onih romskih i drugih nevladinih organizacija koje u svojim programima imaju stambeno zbrinjavanje Roma, te lobirati kod međunarodnih donatora da i dalje nastave pružati potporu projektima rješavanja romskih problema, pomjerajući, postupno, težište interesa i pomoći s edukacije o ljudskim pravima na konkretno rješavanje egzistencijalnih pitanja. Značajna mogućnost i, istovremeno, mehanizam za rješavanja ovog životno važnog pitanja za romsku nacionalnu manjinu kao socijalno najugroženije kategorije stanovništva u BiH, jeste kreditno zaduženje države kod Razvojne banke Vijeća Europe u cilju namjenske izgradnje stambenih naselja za Rome. S tim u vezi neophodno je, putem romskih nevladinih organizacija, Vijeća Roma BiH i drugih njihovih asocijacija, testirati zainteresiranost i kreditnu sposobnost samih Roma za rješavanje stambenih problema na ovaj način. Nakon tako dobijene analize, mjerodavna entitetska i kantonalna/županijska ministarstva trebala bi izraditi odgovarajuće projekte koje bi mjerodavno tijelo državne vlasti apliciralo kod Razvojne banke Vijeća Europe a sama država bila garant tom kreditnom zaduženju. Rok za ove aktivnosti je do sredine 2006. godine.

U vezi s ovim segmentom problema romske nacionalne manjine, u ovoj Strategiji se nužno treba osvrnuti i na problem izbjeglica i raseljenih osoba iz romske populacije. Manje-više, proces implementacije imovinskih zakona u BiH je uspješno priveden kraju pa su, tako, i gotovo svi Romi koji su imali imovinu u osobnome vlasništvu došli u njezin posjed i uglavnom je koriste. Međutim, ostaje obveza vlasti, prije svega Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH, Fonda za povratak BiH, entitetskih i kantonalnih/županijskih ministarstava za izbjeglice i raseljene osobe, općinskih službi za ovu problematiku i domaćih i međunarodnih NVO-a koje se bave pitanjem povratka, da žurno riješe preostale slučajeve povrata imovine i rekonstrukcije uništene imovine, prvenstveno kuća i stanova, a zatim i infrastrukture u romska povratnička naselja. U istome kontekstu se postavlja i pitanje, tj. obveza mjerodavnih vlasti da, putem specijaliziranih deminerskih agencija, riješe problem miniranih površina koje se nalaze u ili oko romskih naselja i predstavljaju ozbiljnu prepreku povratku.

Rok za okončanje aktivnosti iz oblasti implementacije imovinskih zakona i uvođenja u posjed Roma u njihovu očuvanu ili rekonstruiranu imovinu je kraj 2005. godine, a monitoring će obaviti Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, odnosno njegovi regionalni centri.

4. Zdravstvena zaštita

Po svim nalazima u BiH, a slično je i u drugim zemljama regiona, najveća stopa mortaliteta je među Romima. Istovremeno, kod pripadnika te nacionalne grupacije je najmanja prosječna starost onih koji umiru. Razlozi za to su višestruki, a najizraženiji se prepoznaje u neadekvatnoj zdravstvenoj zaštiti Roma. Najveći dio romske populacije u BiH nema nikakvu zdravstvenu zaštitu, naprosto zbog toga što nije zdravstveno osiguran, a nije zbog toga što nema stalno uposlenje niti bilo kakvu drugu subvenciju ili supstituciju tog prava. Mnogi nemaju čak ni zdravstvenu knjižicu (zbog toga što pri rođenju nisu upisani u matične knjige rođenih, ili iz nekog drugog, ponekad i sasvim volšebnog, razloga), pa im je pristup ostvarenju tog temeljnog ljudskog prava bitno otežan.

Trenutno, a i u narednih nekoliko godina, u Bosni i Hercegovini ovaj problem nije moguće drukčije riješiti do primjenom principa pozitivne diskriminacije. To znači da zdravstvene vlasti, odnosno mjerodavni fondovi i druge službe koje se bave problemom zdravstvenog osiguranja i skrbi, a u suradnji s institucijama i organima socijalne skrbi, trebaju neselekciono svim Romima koji nemaju zdravstveno osiguranje po nekoj drugoj osnovi, izdati zdravstvenu knjižicu i ovjeriti je na duži vremenski period, čime bi se osigurala primarna zdravstvena zaštita pripadnika ove nacionalne manjine. To isto trebalo bi primijeniti i kada je posrijedi plaćanje osnovnih lijekova. Posebice treba, bez izuzetka, zdravstveno osigurati i redovito pružati svaku zdravstvenu zaštitu Romima-učenicima osnovnih škola, čime bi se stimuliralo njihovo redovno pohađanje škole. Sredstva za obadviije namjene, jednostavno, moraju osigurati državne vlasti i putem proračuna ih usmjeriti na zadovoljenje ovih potreba.

Također, u sferi zdravstvene zaštite pripadnika romske nacionalne manjine još uvijek je neophodno zdravstveno prosvječivanje za pojedine slojeve ove populacije. Edukacija i podizanje svijesti o značenju i značaju pojedinih bolesti, uključujući zarazne (npr. tuberkuloza, žutica i dr.), bolesti ovisnosti itd., te o mogućnostima njihove prevencije i uspješnog saniranja, zatim obrazovanje o planiranju obitelji, sprečavanju neželjenih trudnoća, vakcinacija novorođene djece, savjetovališta za majke i sl., i dalje su potrebite za respektabilan broj pripadnika/ca romske nacionalne manjine u BiH i vlasti na svim razinama organiziranja će o tomu itekako voditi računa. Efektivnija zdravstvena zaštita, posebice prevencija nekih bolesti može se postići ne samo otvaranjem specijaliziranih dispanzera ili službi, nego i pokretanjem i provedbom prigodnih akcija i manifestacija, poput povremenih organiziranih mobilnih specijalističkih liječničkih ekipa koje bi u turnusu posjećivale romska naselja i vršile odgovarajuće preglede, npr. fluorografiranje pluća, ginekološke i stomatološke preglede, mjerenje krvnoga tlaka, odgovarajuće epidemiološke pretrage itd., takmičenja (npr. iz prve pomoći, poznavanja i prevencije pojedinih bolesti i dr.), određivanjem posebnih dana ili, pak, tjedana specijalno za zdravstvenu zaštitu Roma ili u okviru manifestacija promocije i zaštite zdravlja ili zdravstvenog prosvječivanja koje se odnose na sve građane bez obzira na nacionalnu ili neku drugu pripadnost, odnosno podrijetlo i status, kako se ovakvim aktivnostima sami pripadnici romske nacionalne manjine ne bi osjećali dodatno diskriminirani, itd.

Odgovorni subjekti za artikuliranje i rješavanje problema iz ove oblasti su, prije svih, entitetska i kantonalna /županijska ministarstva zdravstva, a potom fondovi zdravstvene zaštite, javne zdravstvene ustanove (domovi zdravlja, zavodi, ambulante itd.), stručne i profesionalne medicinske asocijacije, naročito liječničke komore i udruge, nevladine organizacije, općinske službe za opće poslove i upravu, inspekcije i dr., uz koordinaciju Ministarstva civilnih poslova BiH. Rok za izvršenje zadataka iz ove sfere je dugotrajan.

5. Socijalna skrb

Polazeći od činjenice da je romska nacionalna manjina socijalno najugroženija kategorija stanovništva u BiH, Vijeće ministara i ostali organi izvršne vlasti u BiH smatraju nužnim da svi organi lokalne vlasti (općinske uprave, općinski načelnici, kantonalna/županijska ministarstva i vlade itd.) u suradnji s centrima za socijalnu skrb i ostalim institucijama i tijelima za socijalno zbrinjavanje, moraju imati konkretne programe i razrađene mjere za socijalno zbrinjavanje ugroženih pripadnika romske manjine. To nije moguće postići drukčije do planiranjem redovitih godišnjih proračunskih sredstava za te namjene ili, pak, uspostavljenjem nekih posebnih fondacija i fondova za ove namjene koji bi se punili npr. od poreza ili dobiti ubiranih po osnovu igara na sreću, prodajom neke posebne robe ili naplatom specifičnih usluga i sl. Ali, prije toga neophodno je da mjerodavne institucije vlasti i organi socijalnoga zbrinjavanja sačine preciznu "anamnezu", tj. mapu socijalnoga stanja i potreba pripadnika romske populacije, kako se ne bi dogodilo da pomoć i druge vidove socijalne skrbi primaju i oni koji nemaju potrebe za njome, a ne oni koji su stvarno ugroženi.

Stanje u ovoj oblasti se radikalno mijenja (na bolje) ispunjenjem obveza iz prethodnih stavki, tj. rješavanjem problema u oblasti obrazovanja (nabavka udžbenika, školske opreme i pribora, osiguranjem besplatnoga prijevoza, učine i sl.), stanovanja (osiguranjem kakvog-takvog smještaja), upošljavanja, zdravstvene zaštite itd. To znači da su sve ove oblasti i problemi koji se javljaju u njima međusobno isprepleteni i da njihovo rješavanje u jednom području utječe na stanje u drugom području i obrnuto. U svakom slučaju, bržim zapošljavanjem romske populacije značajno bi se smanjilo njihovo siromaštvo, imali bi zdravstveno osiguranje i skrb, mogli bi školovati svoju djecu i početi rješavati vlastiti stambeni problem i sve manje ovisiti od socijalne pomoći.

Poseban problem su stari i iznemogli, a uz to i siromašni Romi i Romkinje. Za sada ne postoje nikakvi programi i projekti njihove socijalne skrbi, pa se zbog toga sugerira specijaliziranim institucijama, organima i službama iz ove oblasti, uključujući umirovljeničke i domove za smještaj starih osoba, zatim romskim i neromskim NVO, da hrabrije pridu rješavanju ovoga problema, a finansijskim ustanovama da ih potpomognu. Za realizaciju ove aktivnosti zadužuju se Ministarstvo civilnih poslova BiH i entitetska i kantonalna/županijska ministarstva za socijalnu politiku i/ili skrb, fondovi mirovinsko-invalidskog osiguranja.

6. Upis u matične knjige rođenih i osiguranje drugih osobnih identifikacijskih dokumenata

U ovoj oblasti su već vođene - na inicijativu Odbora za Rome pri Vijeću ministara BiH, kojoj su se priključili Vijeće Roma BiH, Misija OEBS-a u BiH, te pojedine općine u BiH u kojima žive Romi - određene aktivnosti tijekom 2003. i 2004. godine. Rezultat tih aktivnosti ogleda se u činjenici da je danas znatno manji broj Roma u BiH koji nisu upisani u matične knjige rođenih, u knjige umrlih i u druge evidencije koje vode državni organi i službe. Također, nije mali broj Roma koji su poslije kampanje u tom cilju riješili pitanje posjedovanja osobnih karata, vozačkih dozvola, donekle i zdravstvenih knjižica, putovnica i sl. Međutim, sve to još uvijek nije dovoljno. Vlasti u BiH će nastojati da sve i jedan pripadnik romske nacionalne manjine u BiH bude upisan u matične i druge knjige i izvadi i koristi osobni dokument. U tom smislu i cilju, Vijeće ministara BiH zadužuje i smatra odgovornim CIPS-projekt, a to znači Ministarstvo civilnih poslova, koji u posljednje dvije godine vodi sve poslove u vezi s evidencijama i izdavanjem osobnih identifikacijskih dokumenata građana BiH. Također, Vijeće ministara preporuča entitetskim ministarstvima uprave i lokalne samouprave, zatim kantonalnim/županijskim i općinskim ministarstvima, službama i drugim zaduženim za ovu problematiku da i oni sa svoje strane osiguraju institucionalni okvir i kadrovske resurse za djelovanje u navedenom cilju i značenju, te neophodna finansijska sredstva - koja nisu tako velika da se ne bi mogla osigurati u redovnim proračunskim stavkama - kako bi se ovaj značajan posao za romsku nacionalnu manjinu završio već u 2005. godini.

Razumije se, aktivnosti na evidentiranju i upisu Roma u matične i druge knjige uspješnije se mogu artikulirati i završiti samo ukoliko se u taj posao uključe sve romske nevladine organizacije, odnosno u suradnji s mrežom romskih NVO. Stoga je njihovo međusobno uvezivanje i koordiniranje zajedničkih aktivnosti, ne samo zarad upisa u matične knjige, imperativ. To je zadatak za Odbor za Rome pri Vijeću ministara BiH i Vijeće Roma BiH. Istovremeno, putem medija informiranja treba pokrenuti javnu kampanju u kojoj bi se objasnio smisao i cilj aktivnosti na upisu Roma u matične knjige i druge evidencije.

7. Popis stanovništva

Popis stanovništva, pa tako i romske populacije u BiH, je u tijesnoj vezi s upisom Roma u matične knjige i druge evidencije, izgradnjom stambenih objekata za Rome, upisom u obrazovne institucije, zdravstvenim osiguranjem i zaštitom itd. Trenutno, postoji ogromna diskrepancija između zvaničnih podataka - dobijenih na posljednjem oficijelnom popisu stanovništva obavljenom 1991. godine, i koje zbog toga državne vlasti na svim razinama organiziranja moraju respektirati - o broju Roma u BiH: 8864 pripadnika te nacionalne manjine i podataka koje iznose same romske nevladine organizacije: od 30, 50 pa čak do 80 tisuća Roma u BiH.

Vlasti u BiH smatraju da nema boljeg načina niti preciznijeg metoda dolaženja do tačnih podataka o broju pripadnika romske populacije u BiH, kao uostalom i do broja pripadnika bilo kojeg drugog naroda ili nacionalne manjine, od redovnog popisa stanovništva. Zbog toga u trenutku kad on bude organiziran i proveden u BiH, treba pripremiti i osposobiti romsku populaciju za taj događaj i aktivnosti kojima će on biti popraćen. U prvom redu se to odnosi na obvezu organa vlasti i stručnih institucija, medijsko-informacijskih kuća i servisa javnoga karaktera, romskih i neromskih NVO da zagovaraju politiku i potrebu da se Romi izjasne baš kao Romi u nacionalnom smislu, a ne po, eventualnoj, konfesionalnoj pripadnosti, a zatim da se u taj proces maksimalno angažiraju, primarno Agencija za statistiku BiH i entitetski zavodi za statistiku, da pronađu, stručno educiraju i osposobe popisivače unutar same romske nacionalne manjine. Time bi se značajno smanjilo nepovjerenje koje romska populacija tradicionalno ima spram raznih evidentiranja i popisivača, a što ima za posljedicu njihovo eskiviranje od popisa i utvrđivanje tačnog broja pripadnika. Također, neophodno je putem medija informiranja i uz aktivnost romskih nevladinih organizacija provesti osmišljenu javnu kampanju u cilju mobilizacije svih romskih resursa kako bi svi Romi popis stanovništva prihvatili kao nešto sasvim normalno i u osobnom interesu.

Da bi to bilo moguće, vlasti u BiH su dužne organizirati i implementirati specijalne sadržaje i vidove obuke za Rome, potencijalne popisivače. Iskustvo koje se stekne u takvoj edukaciji bit će moguće iskoristiti i u druge svrhe od koristi romskoj manjini u BiH, kao što su angažmani u sredstvima informiranja, u obrazovanju, na ad hoc poslovima i sl. Također, za veći odziv Roma na popis stanovništva bit će neophodno primijeniti i neka dodatna stimulacijska sredstva i metode. S aktivnostima u ovome smislu i cilju treba krenuti odmah, tj. čim Strategija bude usvojena od strane Vijeća ministara BiH, a najkasnije do kraja 2005. godine, kontinuirano ih provoditi kako bi se sam proces popisa dočeka spremnim. Pored već navedenih stručnih statističkih institucija i službi, odgovornim za ove aktivnosti treba učiniti i entitetska ministarstva za upravu i lokalnu samoupravu, nadležna kantonalna/županijska ministarstva i službe, te općinske vlasti i njihova buduća povjerenstva za popis stanovništva.

8. Učestvovanje u i partnerstvo s organima vlasti

Učešće Roma iz Bosne i Hercegovine u njenom aktualnom političkome životu više je nego skromno. To se ponajviše odnosi na izvršnu vlasti, i to na svim razinama njezinoga organiziranja u BiH, a ništa bolja situacija nije ni u sferi zakonodavne vlasti. Izuzmu li se tri-četiri odbornika/vijećnika u općinskim parlamentima (Centar-Sarajevo, Tuzla, Kiseljak itd.), a i oni su bili u prošlom sazivu, drugih romskih predstavnika nema u skupštinama lokalnih zajednica, bilo da su posrijedi općine ili kantoni/županije. Ako je to tako na nižim razinama zakonodavne vlasti, a jeste, onda ih je u parlamentima entiteta ili Parlamentarnoj skupštini BiH nepotrebno tražiti, jer ih jednostavno nema. Ne ulazeći, ovom prilikom, u elaboraciju odgovora na pitanje zbog čega je to tako, Vijeće ministara BiH poziva sve odgovorne državne, entitetske, kantonalne/županijske, gradske, općinske i vlasti Brčko Distrikta BiH da, svaka u domenu svoje mjerodavnosti i odgovornosti, poduzmu sve mjere na punoj implementaciji, kako Zakona o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina, tako i Izbornog zakona BiH, s njegovim izmjenama i dopunama usvojenim u svibnju 2004. godine kojima je regulirano učešće predstavnika nacionalnih manjina u lokalnoj vlasti, a koje se iz određenih, proceduralnih razloga, nisu mogle implementirati prilikom izbora za organe lokalnih vlasti održanih listopada 2004. godine. Također, Vijeće ministara poziva i Parlamentarnu skupštinu BiH i parlamente entiteta da odmah, bez odlaganja, ispune odredbu Zakona o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina i formiraju vijeće nacionalnih manjina pri Parlamentarnoj skupštini BiH, odnosno donesu ili usklade svoje zakone o zaštiti prava nacionalnih manjina i formiraju reprezentativna tijela pri skupštinama entiteta, u kojima bi se participacija predstavnika romske nacionalne manjine mogla tretirati kao njihovo, makar i rudimentarno, marginalno učešće u vlasti, točnije: kao angažman u savjetodavnim tijelima zakonodavne vlasti.

Razumije se, Vijeće ministara BiH, niti bilo koji drugi organ ili tijelo vlasti u BiH, entitetima, kantonima/županijama, općinama i dr., nema mandat da arbitrira političkim strankama glede sastava njihovoga članstva, a još manje organa, pa da im ne može sugerirati da među svojim članstvom preferiraju Rome ili pripadnike bilo koje druge nacionalne manjine, odnosno da ih stavljaju na svoje izborne liste na narednim općim i lokalnim izborima, kako bi se oni sutra našli u zakonodavnim tijelima i razinama vlasti u BiH, kao odbornici/vijećnici, odnosno poslanici/zastupnici. Odgovornost za to moraju preuzeti sami pripadnici romske nacionalne manjine. Međutim, Vijeće ministara može i hoće sugerirati svim organima i tijelima zakonodavne i izvršne vlasti, na svim razinama njezinoga organiziranja i vršenja u BiH, da prilikom formiranja raznih savjetodavnih, regulatornih, koordinirajućih, monitoring, radnih, korektivnih i drugih odbora, vijeća, povjerenstava, komiteta, agencija, ureda, službi, timova itd., te da u proceduri eventualnoga inoviranja, proširenja, zamjene i sl. istih, u njih u najvećoj mogućoj mjeri uključe i predstavnike registriranih romskih

nevladinih organizacija, udruga i ostalih oblika okupljanja i sadržaja djelovanja Roma. Na taj način će se osigurati, makar i izravna, politička participacija predstavnika ove nacionalne manjine u radnim tijelima zakonodavnih i izvršnih organa vlasti u BiH. Romskim nevladinim organizacijama se preporuča da maksimalno koriste ovu mogućnost, da to shvate kao prvi, početni oblik, stupanj i razinu političke participacije, odnosno kao svojevrsni trening za neki budući angažman u organima vlasti ili administraciji. Financijska sredstva za ovaj sadržaj i oblik participacije Roma u javnome i političkome životu BiH i njenih entiteta dužni su osigurati organi izvršne vlasti u BiH iz svojih proračuna, iz stavki koje neće dovesti u pitanje financiranje ostalih aktivnosti romskih nevladinih udruga.

Također, organi izvršne vlasti u BiH, u suradnji s medijima informiranja koji jesu i koji djeluju kao javni servisi građana, prije svega elektronskim medijima informiranja, trebaju osigurati značajnije prisustvo i aktivno učestvovanje aktualnih lidera romskih nevladinih organizacija, udruga i ostalih oblika njihovoga organiziranja u informativnim emisijama i drugim političkim programima ovih sredstava obavještavanja. Dakako, preferiranje emisija s takvim sadržajima ne bi trebalo ugrožavati redovne programske sheme i uređivačku politiku samih medija, ali bi učestalije pozivanje istaknutih romskih predstavnika u televizijske i radio programe značajno doprinijelo njihovoj političkoj afirmaciji i predstavljalo sasvim konkretan sadržaj i oblik partnerstva s vlastima. S tom praksom, tj. uvođenjem lidera romskih nevladinih organizacija u javni i politički život, putem medija informiranja, treba krenuti odmah, čak i prije no što se ova Strategija usvoji od strane nadležnog organa vlasti, permanentno je zagovarati i njegovati i s razina javnih servisa državnoga i entitetskoga značaja i dometa, polako je spuštati na kantonalnu/županijsku i općinsku razinu, sve dok se ne postigne odgovarajuća kvaliteta političkoga učešća Roma u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti, odnosno zadovoljavajuće partnerstvo s vlastima i uopće vladinim sektorom. Kao što pokazuje politička tradicija i suvremeno iskustvo, problemi bilo koje zajednice, pa tako i romske nacionalne manjine, najefikasnije se rješavaju aktivnim učešćem u vlasti.

9. Organiziranje i umrežavanje romskih i drugih nevladinih organizacija koje se bave Romima

Danas u Bosni i Hercegovini postoji zaista puno romskih nevladinih organizacija (NVO). Njihov broj skoro da je dostigao 40 i s pravom mnogi postavljaju pitanje nije li to već sad previše, te ima li smisla i potrebe za osnivanjem novih, o čemu dopiru vijesti s terena, iz mnogih područja BiH. Razumije se da je to sasvim umjesno pitanje jer romskih NVO ima daleko više nego što ih imaju sve ostale nacionalne manjine u BiH zajedno. Ali, treba imati na umu jednostavan fakat da je formiranje NVO stvar samih civilnih inicijativa, samih građana koji, eventualno, imaju potrebe za njima, odnosno ako i ukoliko one (NVO) služe artikuliranju nekih javnih interesa i rješavanju pojedinih društvenih problema. Prema tome, gotovo da je deplasirano lamentirati nad činjenicom da u BiH postoji 40-tak romskih nevladinih organizacija tipa udruge građana, organiziranih uglavnom na lokalnoj razini, a samo nekoliko njih na regionalnoj ili, pak, entitetskoj. Sasvim je drugo pitanje čime se sve bave te nevladine organizacije, kakve rezultate postižu i kakvu korist od toga imaju pripadnici romske nacionalne manjine, danas i ovdje.

Međutim, više je nego očigledno da, barem trenutno, nije adekvatna teritorijalna raspoređenost romskih NVO u BiH. Naime, dok ih u pojedinim općinama i gradovima, pa čak i običnim naseljenim mjestima, kao što su Tuzla, Kakanj, Sarajevo i dr., ima po nekoliko, dotle ih, istovremeno, u nekim drugim općinama i gradovima nema ni jedne a u njima živi respektabilna romska manjinska zajednica. Zbog toga prednost u formiranju novih romskih nevladinih organizacija trebaju imati gradovi, općine i mjesta u kojima do sada nema nijedne romske NVO ili bilo kojeg organiziranog oblika okupljanja Roma. Odmah iza proteklog rata u BiH, organiziranje romske manjine bilo je intenzivnije i djelotvornije u Federaciji BiH - sve do 2000. godine sve romske NVO osnovane su i djelovale isključivo na području ovog entiteta. Tek poslije tog datuma počinje i neprekidno do danas traje formiranje romskih nevladinih organizacija i u Republici Srpskoj. Danas, početkom 2005. godine u ovom bh entitetu ima ih sedam, npr. u Gradišci, Bijeljini, Banjoj Luci, Prijedoru, Prnjavoru itd., s tendencijom formiranja novih u općinama u kojima žive Romi, a takvih je više. Također, značajna je činjenica da u RS postoji i djeluje i Savez Roma RS kao svojevrsna krovna nevladina organizacija Roma u ovom entitetu. Inicijativu za osnivanje i registriranje novih NVO romske manjine u BiH trebaju pokrenuti i rade na njenom ozbiljenju same romske NVO koje su ranije legalizirane, ali i asocijacije i reprezentativna tijela Roma u BiH, prije svih Vijeće Roma BiH, a zatim i Savez Roma RS. To nije i ne može biti obveza i odgovornost organa vlasti, ali se vlasti, ma na kojoj razini organiziranja djelovale, ne mogu amnestirati od obveze financijske i administrativne potpore i pomoći za nastanak novih romskih NVO, odluče li pak same romske zajednice da ih formiraju. Također, ima potrebe i prostora za sugestiju i utjecaj na profiliranje i tematsku razuđenost postojećih romskih NVO, tim prije što se gotovo sve one danas bave istim sadržajima, što su angažirane na realizaciji istih projekata i sl. Dakle, valjalo bi "nagovoriti" neke romske NVO da prošire ili promijene svoju tzv. osnovnu djelatnost, predmet bavljenja, da se, i na taj način, smanji neloyalna konkurencija među romskim NVO od koje sami pripadnici romske manjine nemaju nikakve koristi. Smanjenje, ako već nije realna potpuna eliminacija, neloyalne konkurencije među romskim NVO imperativ je organiziranja pripadnika ove nacionalne manjine. S druge strane, treba odmah pristupiti formiranju koalicija pojedinih romskih NVO, u prvom redu ta "mreža" treba biti uspostavljena povodom konkretnih projekata, a potom za stalno i kad su posrijedi drugi zadaci i problemi romske nacionalne manjine koje treba rješavati. Mrežu romskih NVO treba uspostavljati ne samo po teritorijalnom principu, odnosno razini vlasti kao što su općine, kantoni/županije ili sami entiteti, iako je to najlakše, nego i po problemskom, tematskom kriteriju. To znači da bi bilo svrsishodno i oportuno kad

bi se u BiH, Republici Srpskoj ili FBiH uspostavile mreže romskih NVO za, npr., pitanja obrazovanja, za ljudska prava, probleme stambenog zbrinjavanja, zdravstvene i socijalne skrbi, za preradu sekundarnih sirovina itd. Mreže ili koalicije NVO Roma po pojedinim pitanjima, tj. konkretnim interesima, ne moraju čak biti formalno ni registrirane kod nadležnih organa, za razliku od saveza, unija, vijeća i drugih formi organiziranja na određenoj razini administrativno-upravnog ustrojstva države, a koji, uz to, pretenduju i na politički angažman. S umrežavanjem romskih NVO, posebice onih koje nemaju odgovarajuću financijsku potporu, treba krenuti odmah, bez podozrenja i predrasuda, a mrežu održavati toliko dugo koliko za nju postoje interesi i potrebe, odnosno dok se ne implementira neki projektni zadatak, tj. dok se ne riješe neki problemi romske zajednice zbog kojih je mreža i stvorena. Koalicija/mreža romskih NVO može biti djelotvornija iz prostog razloga što bi se putem nje udružili ne samo financijski i materijalno-tehnički, nego i ljudski, stručni resursi i potencijali.

Osim romskih NVO, u BiH danas postoji i djeluje veći broj neromskih nevladinih organizacija koje se bave romskim pitanjima i problemima. Ne ulazeći, ovom prilikom i za potrebe ovog dokumenta, u analizu odgovora na pitanje koliko su one opravdale svoje postojanje i u kojoj mjeri su konkurenti samim romskim NVO, treba jasno ukazati na mogućnosti i potrebe njihove suradnje i koordiniranja aktivnosti, a sve za dobrobit romske populacije. Drugim riječima, mrežu NVO treba uspostavljati i između romskih i neromskih NVO. Ono što mogu i moraju uraditi vlasti u ovom domenu, jeste prije svega monitoring rada neromskih nevladinih organizacija i provjera da li one zaista realiziraju projekte i bave se onim sadržajima za koje su registrirane. Ovo je trajan zadatak, kako za romske i ostale NVO koje se bave nekim aspektom romske problematike, tako i za same vlasti. Vladini funkcioneri i službenici dužni su u svim prilikama podsticati i objašnjavati prednosti umrežavanja romskih NVO i koalicionog djelovanja, te povezivanja s neromskim NVO i stimulirati zajedničke aktivnosti dviju ili više romskih i ne romskih NVO u "zoni" svoje mjerodavnosti. Mreža ili koalicija ne znači gubitak samostalnosti nijedne romske NVO, nije početak njihovog gašenja ili dislociranja, nego samo boljeg organiziranja radi efikasnijeg djelovanja i veće koristi od toga za same Rome.

Vijeće ministara BiH uvažava činjenicu da je, bar trenutno, glavno predstavničko tijelo Roma u BiH - Vijeće Roma Bosne i Hercegovine, kojeg čini devet članova izabranih na konferenciji 22 romske nevladine organizacije u studenom 2001. godine, i shodno tome, dok se, eventualno, ne izabere neko drugo predstavničko tijelo ili organ romske nacionalne manjine, smatrat će ga svojim glavnim partnerom u artikuliranju interesa romske manjinske zajednice u BiH. U mjeri u kojoj mu to budu dopuštale financijske mogućnosti, Vijeće ministara BiH će pomagati djelovanje Vijeća Roma BiH, a u zakonskoj proceduri pokrenut će mehanizme koji bi trebali osigurati njegovo redovno financiranje. Istovremeno, Vijeće ministara BiH očekuje od Vijeća Roma BiH da se, uz pomoć i potporu Odbora za Rome pri Vijeću ministara BiH, najkasnije do kraja 2005. godine održi izborna skupština romskih nevladinih organizacija (razumije se, onih koje to žele i koje prihvaćaju takav oblik djelovanja i umrežavanja) na kojoj bi se izabrao novi ili, eventualno, proširio postojeći sastav Vijeća Roma BiH. Odgovornim za realizaciju ovog zadatka smatra se postojeći sastav Vijeća Roma BiH.

10. Informiranje

O problemima u oblasti informiranja ima se šta i mora reći i uraditi u BiH kad je posrijedi romska nacionalna manjina. U informativnoj sferi a pro pos romske populacije i zadovoljavanja njenih potreba ove vrste, najveću odgovornost snose izvršni organi vlasti i zbog toga ih Vijeće ministara BiH izravno proziva i poziva da ispune svoje zakonom definirane uloge i odgovornosti. Naime, Zakon o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina u BiH jasno propisuje obveze i odgovornosti vlasti koje djeluju na području na kojem žive Romi da im, sukladno postotku njihovog učešća u ukupnoj strukturi stanovništva, zatim sukladno svojim financijskim potencijalima i realno iskazanim potrebama same romske nacionalne manjine, osiguraju uvjete, sredstva i mehanizme za zadovoljenje te njihove potrebe. U implementaciji tih odredaba Zakona, kao i normi iz Okvirne konvencije Vijeća Europe o zaštiti nacionalnih manjina, treba da participuju i surađuju sve romske i neromske NVO, zatim Vijeće Roma BiH, Savez Roma Republike Srpske, Odbor za Rome pri Vijeću ministara BiH, javni radio i televizijski servisi i emiteri, lokalne radio i tv stanice pod mjerodavnosti općinskih, gradskih i kantonalnih/županijskih vlasti, te tiskani mediji u kojima kapitala imaju i državne strukture.

Aktivnosti u ovoj oblasti trebaju se odvijati na dva plana, odnosno razine. Prvi je formiranje novih medija informiranja, elektronskih ili tiskanih, u vlasništvu i pod kontrolom samih romskih NVO i drugih subjekata pretežito romske provincijalne i ishodišta. Pojave li se takve inicijative, vlasti su dužne pomoći njihovu realizaciju, kako administrativno, tj. pojednostavljenjem procedure dodjele potrebnih dozvola i registracije, tako i financijski, te u sferi edukacije potrebnog kadra za rad u ovakvim sredstvima obavještavanja. Budu li ona pri tomu još na romskome jeziku, makar i parcijalno i povremeno, tim bolje jer će tako zadovoljiti dvije potrebe: za jezikom i za informacijama. Drugi plan, odnosno način ispunjenja zakonske obveze i zadovoljenja potreba romske nacionalne manjine jeste redefiniranje i reprogramiranje radio i tv shema i emisija, odnosno rubrika u postojećim elektronskim i printanim medijima informiranja koji svoje programe emitiraju odnosno tiskaju na jednom od jezika konstitutivnih naroda u BiH. Izvršne vlasti u BiH su dužne odmah naložiti svim lokalnim, kantonalnim/županijskim, entitetskim i državnim medijima informiranja da u svoje programe unesu i emitiraju sadržaje iz života i aktivnosti zajednica romske nacionalne manjine, odnosno da povremeno omogućće emitiranje takvih sadržaja i na romskome jeziku. U tom smislu Vijeće ministara će, na

prijedlog Odbora za Rome pri Vijeću ministara BiH i Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH, odmah uputiti urgenciju svim mjerodavnim organima na nižim razinama vlasti, zatim Regulatornoj agenciji za komunikacije i Vijeću za štampu BiH, javnim radio i televizijskim servisima i tražiti da odmah usklade svoje programske sheme i emisije s imperativom zakonskih normi i stavovima iz međunarodnih konvencija o ljudskim pravima i temeljnim slobodama, te putem Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice i Regulatorne agencije za komunikacije, osigurati redovni monitoring implementacije ovih zakonskih normi i programskih sadržaja. To je permanentni zadatak ne samo za mjerodavno ministarstvo i agenciju na razini BiH, nego i za sve druge organe izvršne vlasti na razini entiteta, Brčko Distrikta BiH, kantona/županija i općina, i bez dobro osmišljenog, istovremeno i realnog, programa i plana aktivnosti u ovoj oblasti, neće biti moguće značajnije popraviti stanje i ozbiljiti pravo pristupa romske nacionalne manjine medijima informiranja, kreiranja programa radio i tv emisija, novina, revija i časopisa i konzumiranja medijsko-informativnih poruka i sadržaja.

Naravno, da bi sve to bilo moguće neophodni su financijski i materijalno-tehnički resursi i uvjeti, te kadrovski potencijali. Za ovo posljednje potrebni su odgovarajući obrazovni programi i sadržaji, što će Vijeće ministara BiH preko svog Odbora za Rome nastojati provesti u djelo već do kraja 2005. godine organizirajući i financirajući jedan tečaj za Rome-novinare kako bi oni koliko već sutra mogli sami preuzeti ulogu novinara i tako poboljšati kvalitet medijsko-informativnih programa o Romima i za Rome, te ubrzati i unaprijediti procese socijalno-političke emancipacije romske nacionalne manjine u BiH. Dakako, u dogledno vrijeme bit će neophodne edukacije, tečajevi, seminari i radionice i iz drugih oblasti novinarskog i medijskog stvaralaštva, kao što su snimatelji, montažeri, režiseri itd., kako bi u što većoj mjeri sami pripadnici romske manjine preuzeli kompletno kreiranje i uređivanje medijskih sadržaja, programa i rubrika, kako o životu i problemima Roma, tako i o svim ostalim aktualnim temama. Čini se da je sazrelo vrijeme i potreba da se razmišlja o jednom posebnom romskom i glasilu za Rome u BiH, pa makar to bio i običan bilten.

11. Očuvanje i razvijanje kulturnog identiteta i tradicije, učenje romskog jezika i formiranje romskih duhovnih i kulturnih institucija i asocijacija

Ono po čemu su pripadnici nacionalnih manjina, pa tako i Roma, različiti u odnosu na pripadnike konstitutivnih naroda jesu osobenosti iz sfere kulture, tradicije, običaja, obreda, jezika, pisma, umjetničkog stvaralaštva, u jednu riječ: duhovni habitus, ishodište i utočište čovjeka i zajednice. I u BiH državne vlasti su dužne da osiguraju uvjete i mogućnosti da nacionalne manjine ostanu to što jesu, specifične u odnosu na većinske narode, a da pri tomu imaju potpunu ravnopravnost i jednake šanse u svakom pogledu, kao i sami konstitutivni narodi. Ta posebnost se najbolje čuva, razvija i izražava kroz jezičku i kulturnu različitost, zatim običaje, vjerske obrede i rituale, umjetničko stvaralaštvo po motivima narodne predaje, njegovanje baštine i povijesnog nasljeđa. U tom smislu organi izvršne vlasti u BiH su dužni osigurati uvjete za očuvanje kulturnog identiteta Roma, ne samo zbog toga što je to zakonska obveza, nego prije svega zarad jednog civilizacijskog standarda koji se time demonstrira. Na sasvim jednostavno pitanje kako se čuva, njeguje, održava i unapređuje kulturni identitet pripadnika romske nacionalne manjine u BiH, treba odgovoriti nabrajajući sljedeće mjere i sadržaje aktivnosti vladinih i nevladinih subjekata:

- stvaranje uvjeta za učenje vlastitog, maternjeg jezika, odnosno podučavanje iz drugih predmeta na romskome jeziku: odgovornost za to pada na obrazovne vlasti, tj. entitetska i kantonalna/županijska ministarstva obrazovanja/prosvjete i specijalizirane pedagoške ustanove, te same romske nevladine organizacije, tako što će se financirati otvaranje odjela za romsku djecu, odnosno plaćanje nastavnika koji može podučavati o romskome jeziku ili na romskom jeziku, organizirati dodatnu nastavu ili posebne sesije unutar obrazovnih institucija ili nevladinih organizacija, zatim platiti pisanje, tiskanje i distribuciju udžbenika na romskome jeziku, te pokrenuti medije informiranja na romskome jeziku i emitirati određene informativno-političke i kulturno-umjetničke i obrazovne sadržaje, tako što se pišu, publiciraju i čitaju knjige pisane romskim jezikom; tako što će se započeti aktivnosti - socijalne, stručne, naučne - na standardiziranju romskoga jezika, odnosno dijalekata romskoga jezika kojim se govori u BiH;
- formiranje kulturnih društava, umjetničkih sekcija, folklornih i pjevačkih skupina i ansambala, amaterskih kazališta i dramskih trupa, likovnih sekcija, kolonija, festivala, smotri, književnih večeri, izložbi itd.;
- stvaranje profesionalnih ustanova iz sfere kulture i duhovnosti, poput galerija, muzeja, kazališta, arhiva, kinoteke, videoteka i dr. koje bi promovirale i upražnjavale romsku kulturu i umjetnost i učinile ih dostupnim i ovovremenoj publici i izvan romskog duhovno-kulturnog i povijesnog kruga;
- njegovanje običaja iz romskog tradicionalnog života i njihovo nesmetano prikazivanje u javnosti;
- onemogućavanje zlouporabe romske tradicije, kulture, običaja, vjeroispovijesti i obreda u komercijalne svrhe i profanizaciju romskog identiteta;
- slobodno ispovijedanje vlastite religije, odnosno, u slučaju pripadnika romske nacionalne manjine - vjeroispovijesti, pošto su oni izrazito multikonfesionalni, a, uz to, nisu ni postojani u vjerskom opredjeljenju, i otvoreno upražnjavanje i njegovanje romskih obreda, čime se jača osjećanje identiteta, tj. pripadnosti romskoj zajednici, bez straha da će zbog toga bilo tko biti diskriminiran;
- nesmetano čuvanje, zaštita i prikazivanje kulturno-povijesne i ostale duhovne baštine;

- razmjena kulturnog i umjetničkog stvaralaštva sa sunarodnjacima iz drugih država, odnosno razmjena iskustava iz ovog domena sa stvaralocima i institucijama drugih naroda, kultura i tradicija;
- formiranje omladinskih kulturnih centara u romskim naseljima, kao prostora (ambijenta) i institucije istovremeno, u kojima bi se mladi pripadnici romske manjine kulturno i umjetnički izražavali i potvrđivali, te ostajali i svoju perspektivu gradili u mjestu rođenja.

Razumije se, organi vlasti u BiH dužni su stvarati uvjete, osiguravati financijska i druga sredstva i razvijati mehanizme za kulturne djelatnosti, stvaralaštvo i njegovo prezentiranje u javnosti pripadnika romske nacionalne manjine. U tom pogledu Vijeće ministara BiH će, putem ministarstava za ljudska prava i izbjeglice, civilnih poslova, financija i trezora, Povjerenstva za zaštitu spomenika kulture i kulturnog naslijeđa i drugih mjerodavnih i oficijelnih službi, pokrenuti i artikulirati aktivnosti u cilju afirmacije romskog kulturnog, umjetničkog i duhovnog stvaralaštva, njegove prezentacije preko sredstava informiranja, zagovaranja većeg otvaranja postojećih, etabliranih kulturnih institucija prema romskom stvaralaštvu. To isto Vijeće ministara će, putem entitetskih i kantonalnih/županijskih vlada, tražiti i od njihovih ministarstava kulture, nauke, obrazovanja i sl., državnih arhiva, muzeja, galerija, kazališta, filmskih, diskografskih i izdavačkih kuća, zavoda za zaštitu kulturno-povijesnog naslijeđa i drugih ustanova, agencija i službi, i to permanentno, tim prije što ovaj aspekt narodnog identiteta Roma štite i podstiču njegovu afirmaciju brojne međunarodnopravne konvencije i drugi akti iz sfere ljudskih prava. Također, nije suvišna ni edukacija samih Roma o značaju ove dimenzije bitke za afirmaciju i očuvanje njihove posebnosti i, istovremeno, integriranosti u društvo unutar kojeg žive, pa se u vezi s tim zadužuje Odbor za Rome pri Vijeću ministara BiH, da, zajedno sa Vijećem Roma BiH, sačini program i plan edukacije romskih NVO o značaju kulturnog, jezičkog, duhovnog i tradicijskog identiteta za romsku manjinsku zajednicu, odnosno edukacije o izradi projekata iz ove oblasti i uključivanja u kulturne, umjetničke i druge tokove stvaralaštva naroda i zajednice s kojima i u kojoj žive i stvaraju.

12. Prekogranična i međunarodna suradnja romskih organizacija s romskim i neromskim vladinim i nevladinim organizacijama

O ovom aspektu rješavanja romskog pitanja u BiH, odnosno afirmacije njihovog postojanja i identiteta u BiH, do sada je u samoj Bosni i Hercegovini malo govoreno i pisano. Čak ni sami Romi nisu odveć često i uporno inzistirali na ovoj temi. Puna afirmacija Roma kao nacionalne manjine i rješavanje problema s kojima se oni suočavaju baš zbog toga što su Romi, nije moguća ukoliko pripadnici ove manjine, pojedinačno i kolektivno, a naročito njihovi lideri i nevladine organizacije, nisu u prilici ostvarivati permanentnu suradnju s Romima iz susjednih država, njihovim NVO, zatim s međunarodnim organizacijama i drugim subjektima (naučnim, medijsko-informativnim, humanitarnim i sl.) koji se bave romskim pitanjima i koji utječu, kako na kreiranje javnog mnijenja o Romima, tako i na donošenje raznih političkih i pravnih dokumenata (smjernica, deklaracija, povelja, rezolucija i sl.), te uspostavljanje nekih tijela, foruma i mehanizama za artikulaciju i rješavanje problema romske nacionalne manjine u svijetu. Razmjena iskustava naročito je svrsishodna s romskim i neromskim, vladinim i nevladinim, organizacijama i drugim subjektima, iz zemalja nastalih na prostoru nekadašnje SFR Jugoslavije, s obzirom da gotovo sve ove države prolaze kroz bolan proces tranzicije društvenih odnosa i vrijednosnog sustava, odnosno budući da su sadržaji i oblici, metodi djelovanja na rješavanju problema romskih manjinskih zajednica gotovo identični. Zbog toga treba učiti i u svojoj sredini aplicirati ona iskustva koja su dala rezultate na dobrobit romske nacionalne manjine i države u kojoj živi.

Vijeće ministara BiH će podsticati prekograničnu suradnju romskih nevladinih organizacija i suradnju istih s međunarodnim institucijama i organizacijama. U tom cilju Vijeće ministara nalaže Ministarstvu vanjskih poslova BiH da odmah, putem mreže svojih diplomatsko-konzularnih predstavništava u svijetu, a posebno u susjednim državama, pokrene mehanizme i pojednostavi proceduru dobijanja dokumenata za odlazak u inozemstvo radi službenih potreba. Također, nalaže se Odboru za Rome pri Vijeću ministara BiH da, u suradnji s Ministarstvom financija i trezora, blagovremeno planira proračunska sredstva za ove namjene, a Ministarstvu sigurnosti BiH i Državnoj graničnoj službi, te entitetskim i kantonalnim/županijskim ministarstvima unutarnjih poslova da maksimalno, u granicama zakona i propisa, olakšaju uzvratne posjete romskih predstavnika i organizacija iz susjednih država i međunarodne zajednice bh romskim i neromskim NVO i tijelima vlasti. Aktivnosti na ovom planu nemaju vremenskog ograničenja, dakle: trajna su, i treba ih hitno intenzivirati.

13. Demografsko-populacijska politika, obiteljski odnosi, ravnopravnost spolova i prava djeteta

Bez obzira što se u slučaju Roma u BiH radi o nacionalnoj manjini, dakle nacionalnoj zajednici čiji pripadnici ne čine ni 2% stanovništva države, ipak je, s obzirom na ukupnost uvjeta u kojima živi i djeluje ova manjina u BiH i na (ne)mogućnost bitne pozitivne preinake tih uvjeta, krajnje vrijeme da se otvori pitanje i povede računa o populacijskoj politici unutar ove zajednice i mjerama koje ta politika podrazumijeva. Iako u ovom trenutku, kao što je na početku ovog dokumenta već rečeno, ne postoji pouzdana cifra o ukupnom broju pripadnika romske nacionalne manjine u BiH, zna se da mnoge romske obitelji imaju brojno potomstvo, po petero, šestero i više djece. Naravno, nije problem u samoj brojnosti obitelji, u činjenici da mnogi romski bračni parovi imaju po petero i više djece, nego teškoće proizlaze iz

činjenice da mnogi od njih nemaju uvjete za normalno uzdržavanje i podizanje vlastite djece, a kamoli dostatna sredstva za uredno i potpuno obrazovanje, od predškolskog do, makar, srednješkolskog, zdravstvenu zaštitu, stambeni smještaj, igračke i drugo što je preduvjet za sretno i dostojanstveno djetinjstvo, odnosno životni standard primjeren aktualnim potrebama.

Zbog toga Vijeće ministara BiH smatra neophodnim povesti javnu kampanju, prije svega među romskim NVO, a zatim i cijeloj romskoj populaciji, o smislu i potrebi promišljanja i artikuliranja problematike seksualnog i reproduktivnog zdravlja Romkinja, žena i djevojaka, odnosno onoga što se doskora zvalo - planiranje obitelji, uključujući i broj djece i ostale parametre relevantne za normalno funkcioniranje obitelji i očuvanje bračne zajednice. Ovo, naravno, nije i ne treba shvatiti kao bilo kakvo ograničavanje, odnosno represivnu kontrolu, a ponajmanje zabranu rađanja djece, odnosno staranja o vlastitoj djeci i njihovom odgoju, nego samo kao apel za naglašavanje uloge odgovornog roditeljstva, odnosno kao jednu od preventivnih mjera da ubuduće djeca ne rađaju djecu, jer poznato je da mnoge Romkinje ispod 18 godina, što je sukladno odredbama iz Konvencije UN o pravima djeteta - još uvijek dječji uzrast, također rađaju djecu. Organi vlasti, a pored Vijeća ministara, prvenstveno Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice, Agencije za ravnopravnost spolova BiH, Ministarstva civilnih poslova, Zavoda za zdravstvenu zaštitu BiH i drugih službi na razini BiH, u ovu kampanju moraju se uključiti i entitetske i kantonalne/županijske izvršne vlasti, vlade, njihova ministarstva, zatim stručni i naučni subjekti, potencijali i službe iz oblasti demografije, populacijske politike, ekonomike kućanstva, planiranja obitelji, profesionalci iz oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja žena, bračnih savjetova, javni medijsko-informacijski servisi, centri za socijalnu skrb javne zdravstvene ustanove, romske i neromske nevladine organizacije i svi ostali koji brinu o romskim problemima. Dakle, aktivnosti na ovom polju i u cilju postizanja optimalnog i održivog nataliteta, a u okvirima međunarodnih standarda o ljudskim pravima i temeljnim slobodama - odgovornost za uzdržavanje i sudbinu novorođene djece, te njihovu potonju perspektivu i život dostojan čovjeka, dužni su preuzeti i u punom kapacitetu snositi i roditelji, a ne samo društvena zajednica, odnosno specijalizirane ustanove i organi državne vlasti na različitim razinama organiziranja, kao što su centri za socijalnu skrb, domovi za djecu bez roditeljskog staranja, specijalne obrazovne ustanove itd. - moraju biti sinhronizirane i usklađene između mnogih subjekata. To nije jednostavno postići i svi koji u tome učestvuju moraju se "naoružati" strpljenjem i upornošću. Pitanje populacijske politike, odnosno planiranja obitelji, važno je i iz drugih demografskih razloga, od izbora mjesta stanovanja, do podizanja infrastrukture.

Vlasti u BiH su dužne posvetiti odgovarajuću pozornost pitanju ravnopravnosti spolova pripadnika/ca romske nacionalne manjine, a prije svega popravljajući materijalnog i socijalnog položaja žena unutar romskih zajednica, jer se pokazuje da su one nesumnjivo diskriminirane u odnosu na Rome-muškarce. U tu svrhu zadužuju se Agencija za ravnopravnost spolova BiH i gender centri entiteta da, zajedno s parlamentarnim povjerenstvima i drugim tijelima za ravnopravnost spolova i društveni položaj žena, te ostalim mjerodavnim organima i romskim NVO koje se bave ovim pitanjima, sačine odgovarajući program i plan aktivnosti na gender senzibilizaciji, kako samih Roma, tako i svih onih koji/e rade na rješavanju njihovih problema, te da se nakon što se on usvoji na mjerodavnim organima odmah krene u njegovu implementaciju. Monitoring toga procesa obavljat će, pored Agencije i entitetskih gender centara, i Odbor za Rome pri Vijeću ministara i Vijeće Roma BiH.

Veća pozornost od strane vlasti u BiH mora biti posvećena i pitanjima ostvarenja i zaštite prava djece, iako je sve ono što je rečeno u ovom dokumentu u bitnoj vezi s pravima djece. U tom cilju pripadnicima romske manjine treba omogućiti pristup Konvenciji UN o pravima djeteta, te provesti neophodne edukacije o njenom značaju i značenju i sadržajima implementacije. U ovom kontekstu posebno važno pitanje jeste sprečavanje trgovine djecom i Romkinjama-djevojkama, naročito u svrhe seksualnog nasilja i prostitucije, prosjačenja i drugog neprimjerenog iskorištavanja i zlouporabe. Pored već nabrojanih nadležnih subjekata, za provedbu ove mjere zadužuje se i Vijeće za djecu BiH koje u tom cilju treba uspostaviti i razvijati suradnju s UNICEF-om i drugim međunarodnim organizacijama iz ove oblasti, te Ured državnoga koordinatora za sprečavanje trgovine ljudima i ilegalne imigracije. U implementaciju ovih mjera treba krenuti odmah, ne čekajući donošenje nekih posebnih planova akcije, tim prije što se te mjere ne mogu realizirati jednokratno, nego su stvar dugotrajnog procesa.

14. Nediskriminacija Roma i podizanje svijesti o neophodnosti inkluzije Roma u sve socijalne procese u BiH

Ovo poglavlje predstavlja neku vrstu supstituta, zamjene za zaključna razmatranja. U njemu se apostrofira vrijednost i imperativ nediskriminacije kao jednog od temeljnih ljudskih prava kojeg sankcionira i Ustav BiH. Dakle, obveza je vlasti u BiH, na svim razinama njezinoga organiziranja, da permanentno i optimalno provode mjere i aktivnosti koje za cilj imaju i koje će rezultirati smanjenjem diskriminacije pripadnika romske nacionalne manjine u BiH u javnom i svakodnevnom životu, do njenog konačnog eliminiranja kao politički i socijalno neprihvatljivog odnosa spram Roma. Da li se ovim iskazom, makar i neizravno, priznaje da diskriminacije pripadnika romske nacionalne manjine u BiH ipak ima? Da! Ali, kao što je više puta do sada potvrđeno, ta diskriminacija nije planirana, nije nešto "s predumišljajem", nije organizirana, sustavna, nije stvar države, njenih institucija i organa, politike koju oni provode, nije dakle legalna niti legalizirana, nego je uglavnom posljedica nerazumijevanja pojedinaca, pamanjkanja obrazovanja i neosposobljenosti službenika u administraciji i pojedinim drugim javnim službama koje pružaju usluge građanima, nedostatka finansijskih

sredstava koja stoje na raspolaganju državnim organima za zadovoljenje pojedinih potreba pripadnika romske nacionalne manjine, te sporadičnog i nesvjesnog robovanja stereotipima i predrasudama kad su posrijedi Romi. Drugim riječima, diskriminacija i segregacija pripadnika romske nacionalne manjine najčešće i nije vidljiva na prvi pogled pa je zbog toga predstavnici vlasti, odnosno pripadnici konstitutivnih naroda ili, pak, predstavnici medija informiranja uvijek i neprepoznaju, nego se za nju sazna tek kad reaguju oni na koje se ona odnosi, koje pogađa, tj. diskriminira, a to su Romi. Zbog toga društvena akcija i politički potezi usmjereni ka iskorjenjivanju diskriminacije, odnosno smanjenju etničke distance i predrasuda spram Roma i ublažavanju negativnih posljedica stereotipa i segregacije koju ponekad trpe i nije jednostavna i jednoznačna. Naprotiv!

Što je najbolja brana predrasudama i etničkoj distanci spram romske nacionalne manjine? Nema sumnje, to je puna inkluzija pripadnika romske nacionalne manjine u sve tijekove društvenoga, političkoga, kulturnoga, ekonomskoga, obrazovnoga, športskoga itd. života društva u kojemu žive. Pretpostavka otpočinjanja tog procesa jeste ispunjavanje uvjeta navedenih u prethodnim poglavljima. To znači da je generalni uvjet emancipacije pripadnika romske nacionalne manjine, prevazilaženje etničke distance spram njih i eliminiranje diskriminacije kojoj su povremeno i ponegdje izloženi Romi u BiH, realiziranje Strategije BiH za rješavanje problema Roma. A ona će se, opet, brže, jednostavnije i efikasnije realizirati samo ukoliko to bude obveza svih: državnih institucija i organa, nevladinih organizacija - naročito romskih - medija informiranja i ostalih subjekata koji oblikuju javno mnijenje. Na neki način krug se zatvara. Točno: nema značajnijeg poboljšanja socijalnoga položaja pripadnika romske nacionalne manjine dok se ne promijeni ukupna društvena svijest i uvaži fakticitet o postojanju romskih zajednica u BiH, sa svim njihovim specifičnostima i potrebama njihovih pripadnika, dok im se ne priznaju, garantiraju i počnu efikasno štititi sva ljudska prava koja imaju kao pripadnici manjinske nacionalne zajednice. A to je obveza koja se ne može realizirati za mjesec ili godinu dana, pa makar i ne bilo njenog javnog ili skrivenog osporavanja. Njeno ispunjenje je stvar procesa, stvar narastanja i sazrijevanja društvene svijesti o ravnopravnosti naroda i građana bez bilo kakve diskriminacije na temelju rase, etničke, vjerske, spolne, starosne, političke, ideološke, geografske ili druge kakve pripadnosti, odnosno podrijetla. Državna vlast, ma kako bila organizirana, mora ovo garantirati svojim građanima. Vijeće ministara BiH, kao najviša izvršna vlast u BiH, potpuno je svjesno ovoga imperativa, svoje uloge i odgovornosti i zbog toga ovako decentno i prilazi obvezi donošenja i realiziranja Strategije BiH za rješavanje problema Roma.

Također, Vijeće ministara BiH je svjesno da se ovaj strateški dokument u punoj mjeri neće moći implementirati sam od sebe, niti samo zbog toga što je dobro napisan ili, pak, zato što su u njemu navedene sve oblasti i pobrojane sve mjere koje treba poduzimati, pa čak ni ukoliko bude osmišljena i provedena dobra kampanja u njegovu korist. Drugim riječima, sastavni, komplementarni "dio" implementacije ove Strategije jeste i sam monitoring, nadgledanje njene sprovedbe. Osim institucija, organa i drugih subjekata koji su već pomenuti i imenovani kao monitori u procesu implementacije Strategije, Vijeće ministara BiH kao najvažnije i najodgovornije subjekte za monitoring sprovedbe Strategije BiH za rješavanje problema Roma imenuje Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, Odbor za Rome pri Vijeću ministara BiH i Vijeće nacionalnih manjina Parlamentarne skupštine BiH, i traži od njih da, svatko za sebe, najmanje jednom godišnje obave detaljan monitoring sprovedbe strategije i o tomu ga u pismenoj formi izvijeste. Naravno, ovo ne amnestira bilo koju drugu instituciju, organ ili NVO u BiH od obveze i odgovornosti implementacije Strategije i nadgledanja iste u domenu njihovih kompetencija.

VM BiH broj 164/05
21. srpnja 2005. godine
Sarajevo

Predsjedatelj
Vijeća ministara BiH
Adnan Terzić, v. r.